

Юрченко Оксана,
*викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сучасна школа прагне стати різнорівневим, варіативним і багатопрофільним освітнім навчальним закладом, відкритим для дітей різних можливостей, з урахуванням їх індивідуальних, психологічних особливостей, здоров'я та здібностей. Успішний розвиток системи вітчизняної освіти нерозривно пов'язане з урахуванням динаміки соціально-культурних змін, що відбуваються як в Україні, так і за її межами. Зовнішні зміни, які прийнято називати цивілізаційними процесами задають умови функціонування і розвитку системи освіти через замовлення на освіту і виховання потрібної суспільству особистості.

Зростання швидкості соціокультурних змін неминуче призводить не тільки до зміни освітнього середовища школи, а й до збільшення швидкості її оновлення. У ситуації прискорюваного розвитку освіти кожне наступне покоління школярів стикається вже із змінним освітнім середовищем, стабільним і стійким в їх сприйнятті, але мінливим і хитким в сприйнятті педагогів. Крім природної взаємодії з освітнім середовищем, учні відчують її виховний вплив, що виражається у змісті шкільної освіти, образі і атмосфері самої школи, міжособистісної взаємодії всіх суб'єктів освітнього середовища.

Значення середовища у вихованні людини усвідомлювали такі відомі педагоги, як К. Ушинський, Л. Толстой, М. Пирогов, П. Лесгафт та ін. Ідея виховання середовищем була реалізована в досвіді німецьких «сусідських» інтегрованих шкіл (Е. Нігермайер, Ю. Циммер), французької «паралельної школи» (Б. Бло, Л. Порше, П. Ферра), американських «шкіл без стін» (Р. Уолтер, С. Уотсон, Б. Хоскен), школи «екосистеми» (Д. Гудленд).

Сучасна європейська школа і її освітнє середовище у своїх основних рисах склалися під впливом філософсько-педагогічних ідей, які були сформульовані Я. Коменським, І. Песталоцці, Ф. Фребель, І. Гербарт, А. Дистервегом, Дж. Дьюї та іншими класиками

педагогіки. Їх ідеї лягли в основу класичної моделі освіти, яка протягом ХІХ – ХХ ст. еволюціонувала і розвивалася, залишаючись, проте, незмінною у своїх основних характеристиках: цілі та зміст освіти, формах і методах навчання, способи організації шкільного освітнього середовища.

У першій третині ХХ ст. ідея виховання середовищем знайшла практичне втілення у вітчизняній педагогіці середовища (А. Калашников, Н. Крупеніна, С. Шацький, В. Шульгін та ін.) і в практиці соціального виховання. Деякі представники педагогіки ототожнювали саме середовище з вихованням в ній і перетворювали її на центральне поняття.

«Виховання середовищем, обстановкою, створеною самими учнями, речами, що збагачують духовне життя колективу, – це, на наш погляд, одна із найтонших сфер педагогічного процесу», – зазначає В. Сухомлинський. Молодший школяр має прямі чи опосередковані зв'язки з природним, соціальним, навчальним, ігровим, технологічним і психопедагогічним середовищами. Вихованість, навченість сучасної дитини – результат не лише діяльності вчителя, а і впливу всіх перелічених середовищ.

Якщо звернутися до історії педагогіки, то у своїй книзі «Як любити дітей» Я. Корчак охарактеризував чотири типи виховного середовища: догматичне, ідейне, безтурботного споживання, зовнішнього блиску і кар'єри [2]. З нашого погляду, вони досить живучі, їх можна розглядати й у сучасних школах. У ХХІ ст., яке стає все більш інформаційним і глобалізованим, сильним є вплив на дитину соціального і технологічного середовища. Турбуючись про якість початкової освіти, необхідно звернути особливу увагу на створення цілісного впливу педагогічного середовища на всебічний розвиток вихованців. У оптимальному середовищі мають поєднуватися найважливіші чинники, які впливають на емоційну, розвивальну, естетичну, оздоровчу та духовно-моральну складові виховання.

Дослідження психолого-педагогічної літератури показало, що серед дослідників немає спільної думки щодо визначення поняття освітнє середовище, подаються різні його тлумачення. Так, Н. Крилова розглядає освітнє середовище як частину соціокультурного простору, зону взаємодії освітніх систем, їх елементів, освітнього матеріалу і суб'єктів освітніх процесів [3, с. 191]. С. Дерябо подає визначення освітнього

середовища через сукупність усіх можливостей для навчання, виховання і розвитку особистості, причому, можливостей як позитивних, так і негативних [1]. Тим самим дослідники підкреслюють саме аспект педагогічного впливу, як детермінованого процесу розвитку культурного середовища школи і особистості в ньому.

Аналіз літератури дає можливість узагальнити думку, що освітнє середовище початкової школи в науковій літературі в більшості випадків обґрунтовано як сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітньому закладі психолого-педагогічних умов в результаті взаємодії яких з індивідумом відбувається становлення його особистості.

Водночас варто наголосити, що саме виховний потенціал освітнього середовища початкової школи є незамінним джерелом духовного, морально-етичного виховання і розвитку учнів. У такому освітньому просторі мають поєднуватися найважливіші чинники, які впливають не лише на формування ключових компетентностей молодшого школяра: вміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, здоров'язбережувальна, компетентності з ІКТ, соціальна, підприємницька, але повинна реалізуватися діяльність, яка допоможе адаптуватися до життєвих реалій і особистісних потреб соціалізації дитини ХХІ століття.

Створення позитивного освітнього середовища може бути міцним підґрунтям для активної співпраці всіх суб'єктів виховного процесу. Адже, освітнє середовище задається педагогами і в той же час створюється індивідом, оскільки кожний розвивається відповідно до своїх задатків, інтересів, життєвого досвіду і будує власний простір входження в культуру, своє бачення цінностей і пріоритетів пізнання. І оскільки будь-яке знання індивідуальне, суб'єктивне, то освітнє середовище кожного є, в кінцевому результаті, особливим, унікальним простором пізнання і саморозвитку.

Поява різних позицій у процесі вивчення педагогічною наукою сучасної освіти в цілому, і освітнього середовища школи зокрема, ставить перед дослідниками завдання осмислення феномену освітнього середовища, її якостей, структури і виховного потенціалу. У контексті вирішення завдань модернізації освіти набуває важливого значення вивчення процесу пошуку, активізації та розвитку виховного потенціалу освітнього середовища школи першого ступеня, розумного його перенесення і впровадження на

різних рівнях освітнього середовища, а також методичного оформлення процесу впровадження у вигляді педагогічної технології.

Список використаних джерел:

1. Дерябо С. Д. Методологические проблемы становления и развития экологической психологии / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин // Психологический журнал. – 1996. – № 6. – С. 4–18.

2. Корчак Я. Як любити дітей / Я. Корчак. – К. : Радянська школа, 1976. – 160 с.

3. Крилова Н. Б. Культурология образования / Н. Б. Крилова. – Москва : Народное образование, 2000. – 272 с.